

Іван Шамякін у беларускай дыпламатыі

УДК 327.7(476):[821.161.3]

Ігар АЎЛАСЕНКА, кандыдат гістарычных навук, дацэнт

Ігар АЎЛАСЕНКА. Іван Шамякін у беларускай дыпламатыі. Артыкул прысвечаны ўдзелу народнага пісьменніка Беларусі Івана Пятровіча Шамякіна ў дыпламатыі Беларускай ССР. На гэтым прыкладзе разглядаюцца асноўныя механізмы і кірункі дыпламатыі рэспублікі. Паказана, што на падставе апублікаваных нарысаў і ўспамінаў аўтара магчыма вылучыць нефармальныя аспекты выбудовання знешнепалітычнай лініі і функцыянавання дыпламатычнага апарату БССР.

Ключавыя словы: беларуская літаратура, дыпламатыя, Беларуская ССР, Арганізацыя Аб'яднаных Нацый, халодная вайна, народная дыпламатыя.

Igor AVLASENKO. Ivan Shamyakin in Belarusian diplomacy. The article is dedicated to the role of People's Writer of Belarus Ivan Shemyakin in the diplomacy of the BSSR. Against this backdrop, the article examines the main mechanisms and areas of the country's diplomacy. Essays and memoirs of the writer shed light on informal aspects of the foreign policy and the work of the diplomatic corps of the BSSR.

Keywords: Belarusian literature, diplomacy, BSSR, United Nations, cold war, people's diplomacy.

Іван Пятровіч Шамякін увайшоў у нашу гісторыю не толькі як выдатны літаратар, удастоены званняў народнага пісьменніка Беларусі і Героя Сацыялістычнай Працы. Не менш насычанай была і яго грамадская дзейнасць у дзяржаўных і партыйных органах. Асаблівае месца тут займае дыпламатычная дзейнасць, якая раней сістэмна ў навуковых працах не разглядалася. Між тым праз гэтую прызму можна вылучыць асноўныя механізмы і кірункі дыпламатыі Беларускай ССР, вызначыць іх асаблівасці, а на аснове некаторых апублікаваных нарысаў і ўспамінаў аўтара – нефармальныя аспекты выбудовання знешнепалітычнай лініі і функцыянавання дыпламатычнага апарату БССР.

Летапісец эпохі

У апублікаванай у серыі «Жыццё знакамітых людзей Беларусі» кнізе Іван Шамякін трапна быў названы «летапісцам эпохі» [1]. Не толькі таму, што аб'ектам яго мастацкай творчасці стала беларуская панарама XX стагоддзя, пачынаючы ад Брэсцкага міру 1918 года і заканчваючы постсавецкім перыядам айчынай гісторыі. Але і зыходзячы з таго, што ў сваіх нарысах і ўспамінах ён, быццам сапраўдны летапісец, паказваў такія эпізоды, пра якія ніколі не раскажуць радкі сухіх дакументаў, афіцыйных справаздач, строгіх дакладаў. Эпоха, адлюстраваная ў яго публіцыстычных творах, ажывае для чытача не менш маляўніча, чым у аповесцях і раманах.

Вялікую ролю ў гэтым адыгралі дзве падзеі. Найперш гэта XX з'езд КПСС, які адбыўся ў 1956 годзе і паўплываў на творчае станаўленне многіх беларускіх літаратараў. Наклаў ён адбітак і на светапогляд І. Шамякіна [2, с. 95]. Другім фактарам стала эпоха галаснасці, што пачалася трыма дзесяцігоддзямі пазней. Нягледзячы на тое, што сам Іван Пятровіч праз некаторы час пасля пачатку палітыкі перабудовы стаў крытычна адносіцца да М. Гарбачова і цяжка перажываў

[ПРА АЎТАРА]

АЎЛАСЕНКА Ігар Міхайлавіч.

Нарадзіўся ў 1988 годзе ў г. Мінску. Скончыў гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (2011), аспірантуру БДУ (2014).

З 2011 па 2012 год працаваў настаўнікам гісторыі і грамадазнаўства ў гімназіі № 2 г. Мінска. У 2014–2017 гадах – на гістарычным факультэце, з 2017 года – на факультэце міжнародных адносін БДУ.

Кандыдат гістарычных навук (2016), дацэнт (2020).

Аўтар больш як 50 навуковых работ.

Сфера навуковых інтарэсаў: гісторыя дыпламатыі Беларусі, лічбавая дыпламатыя, знешняя палітыка ЗША і дзяржаў ЕС.

распад СССР, варта прызнаць, што публікацыя яго дзённікавых запісаў і ўспамінаў адбылася менавіта дзякуючы афіцыйнаму курсу тагачаснага савецкага кіраўніцтва на галаснасць і адмену цензуры.

Публіцыстычныя творы займаюць асобнае месца ў спадчыне пісьменніка. Сярод іх можна знайсці і згадкі пра замежныя паездкі пісьменніка: як афіцыйнага дэлегата, культурнага дзеяча, турыста. У прыватнасці, варта адзначыць нарысы «Два месяцы ў Нью-Ёрку» [3], «На зямлі, пра якую хочацца пісаць» [4], асобныя дзённікавыя запісы, якія ўвайшлі ў кнігу «Роздум на апошнім перагоне» [5, с. 249–251, 266–270] і нарыс «Страхі над акіянам і за ім», апублікаваны ў «Начных успамінах» (2002) [6, с. 33–40]. Не ўсе аспекты ўдзелу І. Шамякіна ў дыпламатыі БССР аднолькава падрабязна раскрыты ў гэтых творах. Але з дапамогай іншых крыніц можна скласці комплекснае ўяўленне пра гэтую старонку грамадскай дзейнасці пісьменніка.

Пасол добрай волі

Галоўная форма замежных кантактаў, у якіх традыцыйна прымалі ўдзел літаратары, – гэта міжнародныя культурныя мерапрыемствы. Больш за тое, улічваючы, што БССР за гады знаходжання ў складзе Савецкага Саюза так і не ўсталявала двухбаковых дыпламатычных стасункаў з іншымі суб'ектамі міжнародных адносін, культурныя кантакты былі адной з нешматлікіх форм яе актыўнасці на сусветнай арэне. Беларускія пісьменнікі рэгулярна ўключаліся ў склад агульнасаюзных дэлегацый прадстаўнікоў культуры, што выязджалі за мяжу.

Для І. Шамякіна першым вопытам удзелу ў міжнародных культурных кантактах БССР сталі Дні беларускай культуры і мастацтва ў Польшчы, што ладзіліся ў кастрычніку 1955 года. У склад дэлегацыі ўвайшлі артысты з трупы Беларускага акадэмічнага тэатра імя Я. Купалы і пісьменнікі І. Шамякін, П. Броўка, М. Танк, А. Куляшоў, П. Пестрак, Я. Брыль. Паездка запомнілася пісьменніку: свае ўражанні ён перадаў у дзённікавых запісах пачатку 1990-х гадоў. «Як нас рыхтавалі! – згадаваў ён. – Неаднойчы збіралі ў ЦК. Што гаварыць. Як паводзіць сябе. У што апранацца. Абавязкова капялюш – прадпісвала інструкцыя, зацверджаная ажно ЦК КПСС. І пасля такой падрыхтоўкі 50 чалавек без грошай (грошай не браць!) два дні сядзелі ў Брэсце – не гатовы былі ў Маскве дакументы. <...> Прымалі нас з помпай. Трымаліся яшчэ «сталінскія парадкі». Дысцыплінка. Вечары ў вялікіх залах з высокімі прамовамі аб дружбе народаў, партый» [5, с. 249]. Пасля мерапрыемстваў у Варшаве пісьменніцкая група падзялілася: І. Шамякін з М. Танкам і А. Куляшовым наведалі Беласток, Альштын, Катавіцы, дзе сустракаліся з грамадскасцю. У такіх паездках Іван Пятровіч прымаў удзел і пазней: напрыклад, у чэрвені 1959 года з нагоды правядзення Дзён культуры і мастацтва БССР ён наведаў Румынію [7].

Вялікую ролю ў арганізацыі міжнародных кантактаў БССР адыгрывала Беларускае таварыства дружбы і культурных сувязей з замежнымі краінамі, якое традыцыйна прадстаўлялі грамадскія дзеячы і інтэлігенцыя – пісьменнікі, мастакі, кампазітары, вучоныя, дэлегаты «народнай» дыпламатыі. І. Шамякін прымаў актыўны ўдзел у рабоце гэтага грамадскага фарміравання, быў абраны ў склад праўлення. Прынамсі, у справаздачы за 1962 год ён быў адзначаны ў якасці аднаго з найбольш актыўных членаў грамадскага аб'яднання [8, арк. 29].

У верасні – кастрычніку 1965 года І. Шамякін менавіта па лініі Беларускага таварыства дружбы наведаў Балгарыю. Візіт быў прымаркаваны да Дэкады беларускай культуры ў гэтай краіне, дэлегацыю ўзначальваў старшыня праўлення В. Смірноў. Пра паездку пісьменнік раскажа ў нарысе «На зямлі, пра якую хочацца пісаць». Варта адзначыць, што дэлегаты не толькі прымалі ўдзел у культурных вечарынах, але і паралельна наведвалі балгарскія прадпрыемствы, кааператывы. У прыватнасці, пісьменнік згадвае пра знаёмства з аранжарэямі-цяпліцамі недалёка ад Плоўдзіва, пра візіт у кааператывы сяла Рэсеп каля горада Тырнава і з пэўным шкадаваннем адзначае «ўстаноўлены парадак», калі «на дэкадах культуры значна больш гавораць пра эканоміку, чым пра культуру» [4, с. 171].

Іван Шамякін выступае на вечары, прысвечаным Узброеным Сілам СССР. 1970-я гады

Парламенцкія візіты

У 1963 годзе І. Шамякін упершыню быў абраны дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР. Дагэтуль ён меў вопыт працы ў прадстаўнічых органах мясцовай улады. Спецыфіка работы «на рэспубліцы» заключалася ў тым, што большасць народных абраннікаў (за выключэннем тых, хто ўваходзіў у Прэзідыум) выконвала свае абавязкі на грамадскіх пачатках. Такім жа чынам і І. Шамякін спалучаў абавязкі дэпутата з асноўнай працай члена праўлення Саюза пісьменнікаў БССР. Рэспубліканскі орган улады ў поўным складзе збіраўся, як правіла, два разы на год, у дадатак дэпутаты яшчэ два-тры разы наведвалі пасяджэнні профільных камісій Вярхоўнага Савета БССР, у склад якіх яны ўваходзілі. Дэпутацкія абавязкі таксама прадугледжвалі сустрэчы з выбаршчыкамі, работу са зваротамі грамадзян і іншае.

І. Шамякін быў уключаны ў склад парламенцкай камісіі па замежных справах. Больш за тое, на працягу дзейнасці Вярхоўнага Савета шостага і сёмага склікання (адпаведна ў 1963–1967 і 1967–1971 гадах) абіраўся намеснікам яе старшыні [9, арк. 1; 10, арк. 1]. У склад гэтай камісіі таксама ўваходзілі П. Глебка (1963–1967) і К. Крапіва (1967–1971). Галоўным прадметам яе работы было заслухоўванне справаздач аб удзеле рэспубліканскіх дэлегацый у рабоце міжнародных арганізацый (ААН, ЮНЕСКА, МАГАТЭ), прапановы аб ратыфікацыі міжнародных пагадненняў, агучванне рэкамендацый. Тым не менш члены камісіі часцей за ўсё адабралі праекты рашэнняў, раней зацверджаныя кіраўніцтвам партыі. Як пазней іранічна адзначаў сам пісьменнік, «„Шышка“ я быў, якая ў той час раўнялася нулю, але там, у ААН, гучала...» [5, с. 266]. Часам дэпутаты атрымлівалі асобныя даручэнні. Так, на першым пасяджэнні 29 сакавіка 1963 года І. Шамякіну і старшыні камісіі Б. Шуміліну было даручана «вывучыць пытанне аб пастаянным прадстаўніку Беларускай ССР у Камісіі па выкарыстанні атамнай энергіі ў мірных мэтах у Вене» [9, арк. 4]. А ў 1967 годзе пісьменнік узначаліў групу для падрыхтоўкі паведамлення аб выпуску хранікальна-дакументальных фільмаў для прапаганды за мяжой дасягненняў Беларускай ССР [10, арк. 2].

У 1971 годзе І. Шамякін у сваёй парламенцкай дзейнасці ступіў яшчэ на адну прыступку вышэй: быў абраны старшынёй Вярхоўнага Савета БССР. На гэтай пасадзе ён быў 14 год і ўзначальваў сесію беларускага парламента трох скліканняў (з восьмага па дзясяты, з 1971 па 1985 год). Пісьменнік часцей стаў прымаць удзел у сустрэчах замежных дэлегацый. Так, у сакавіку 1976 года ён суправаджаў парламенцкую дэлегацыю Румыніі, а ў чэрвені таго ж года – членаў дэлегацыі рыксдага (парламента) Швецыі падчас іх візіту ў Мінск [11, арк. 11; 12, л. 34–36].

Радкі з дзённіка дачкі пісьменніка Таццяны Шамякінай даюць уяўленне аб насычанасці графіка яго міжнародных сустрэч у 1980 годзе: 15–18 чэрвеня – сустрэкаў і праводзіў парламенцкія дэлегацыі ГДР, Польшчы, Балгарыі, Чэхаславакіі, Румыніі; 8 ліпеня – разам са старшынёй Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР І. Паляковым удзельнічаў у сустрэчы з пасламі краін Афрыкі; 27–31 кастрычніка – суправаджаў югаслаўскую дэлегацыю падчас візіту ў БССР: замежныя госці наведалі Беларускае аўтамабільнае завод у Жодзіне, калгасы, саўгасы, іншыя гаспадарчыя аб'екты, пабывалі ў Хатыні; 14 лістапада – удзельнічаў у прыёме дэлегацыі Народнага сходу Балгарыі, а 5 снежня – дэлегацыі Фінляндыі; 9 снежня – прысутнічаў на сустрэчы з польскім консулам у Мінску [2, с. 16–25].

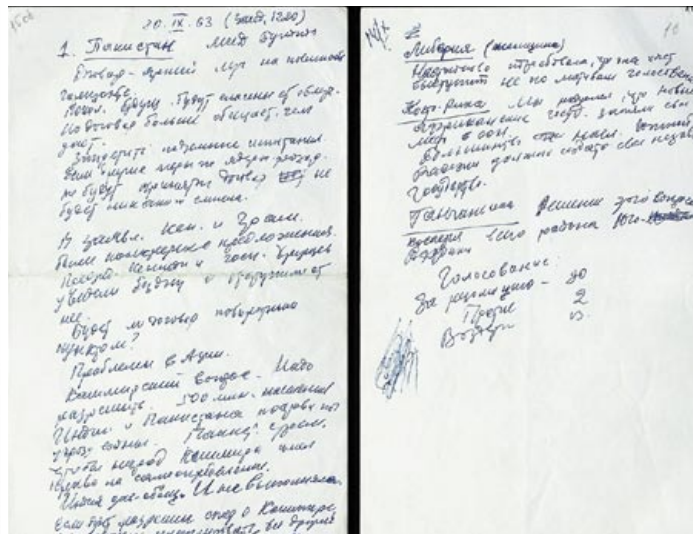
І. Шамякін ажыццяўляў і замежныя візіты. Гэтаму паспрыяла яго абранне дэпутатам Вярхоўнага Савета СССР у 1980 годзе. Так, у верасні таго ж года ён удзельнічаў у прадстаўнічай міжнароднай канферэнцыі ў Германіі [2, с. 22]. Але некаторыя паездкі пісьменніка за мяжу ажыццяўляліся і не па парламенцкай лініі. Напрыклад, у 1974 годзе ён быў накіраваны ў ФРГ у складзе дэлегацыі Саюза пісьменнікаў СССР на Франкфурцкі кніжны кірмаш [13, арк. 20]. У тыя ж 1970-я гады ў складзе групы савецкіх пісьменнікаў ён яшчэ раз наведаў Польшчу [5, с. 251].

Палёт за акіян

Менавіта на самы пачатак парламенцкай дзейнасці І. Шамякіна прыпала і яго ўключэнне ў склад дэлегацыі БССР на сесію Генеральнай Асамблеі ААН. Гэтаму паспрыяла не толькі пасада дэпутата, але і статус пісьменніка. Такая традыцыя запрашэння беларускіх літаратараў на сесію Генеральнай Асамблеі існавала ў савецкія часы [14]. Так, да І. Шамякіна ў Злучаных Штатах пабывалі М. Лынькоў, П. Глебка, П. Панчанка, П. Броўка, М. Танк, А. Куляшоў. Як адзначаў Іван Пятровіч, «была завядзёнка ўключаць у дэлегацыю на сесію ААН аднаго пісьменніка. ...Выдатная ідэя: даць магчымасць убачыць свет, далучыцца да высокай палітыкі, набыць новыя тэмы – замежныя, якія да таго літаратура наша мела хіба ў прыгодніцкіх творах, як у Янкі Маўра. Фантазёр быў Маўр! Накіраванне за акіян успрымалася намі, дамаседамі, як гонар, як найвышэйшая ацэнка, роўная хіба дзяржаўнай прэміі. ...Паездкі расшыралі тэматычны дыяпазон літаратуры...» [6, с. 33].

Іван Шамякін з членамі беларускай дэлегацыі ў Нью-Ёрку. 1963 год

Старонка з запіснай кніжкі Івана Шамякіна, якую пісьменнік вёў падчас сесіі Генеральнай Асамблеі ААН. 1963 год

Тым не менш паездка гэтая выдалася для пісьменніка даволі стрэсавай. Першапачаткова планавалася, што І. Шамякін выступіць на сесіі ў Спецыяльным палітычным камітэце (адным з галоўных камітэтаў Генеральнай Асамблеі) па праблеме апартэду ў Паўднёва-Афрыканскай Рэспубліцы [6, с. 37]. Але ў адрозненне ад многіх іншых пісьменнікаў-дэлегатаў, Івану Пятровічу так і не ўдалося гэта зрабіць: праз паўтара месяца работы, на пачатку лістапада, ён перажыў прыступ халецыстыту (запаленне жоўцевага пузыра) [3, с. 122–123]. Экстранная шпіталізацыя пісьменніку не спатрэбілася, але ад работы на сесіі ён быў вызвалены [5, с. 269]. З гэтай прычыны пісьменнік дабіўся, каб яго камандзіроўка скончылася датэрмінова.

Пра гэту паездку І. Шамякін неаднойчы пісаў у сваіх творах: і ў нарысе «Два месяцы ў Нью-Ёрку», адразу пасля вяртання, і значна пазней, у дзённікавых запісах пачатку 1990-х гадоў, і на пачатку 2000-х у «Начных успамінах», кожны раз згадваючы новыя цікавыя аспекты. Час, калі пісьменнік наведаў Злучаныя Штаты, быў складаны: ледзьве прайшоў год пасля Карыбскага крызісу, падчас якога ўвесь свет балансаваў на мяжы ядзернай вайны. Пасля гэтага непрыемнага абвастрэння кіраўнікі абедзвюх дзяржаў – ЗША і СССР – імкнуліся зменшыць напружанасць, што адчувалася і на сесіі Генеральнай Асамблеі ААН. Сам І. Шамякін падкрэсліваў у цэлым незаменнасць Арганізацыі Аб'яднаных Нацый, яе неабходнасць у справе раззбраення і зніжэння напружанасці, каб пазбегнуць новай сусветнай вайны: «Мая дыпламатычная думка пасля ўсяго таго, што я пачуў і адчуў: шлях да раззбраення невымерна доўгі, але, паколькі народы і ўрады, рабочыя і капіталісты жадаюць жыць, а не згарэць у атамнай вайне, краіны мусяць стаяць на гэтым шляху і хоць чарапашай хадой прасоўвацца ўперад» [3, с. 128].

Але сам працэс работы Генеральнай Асамблеі ў І. Шамякіна выклікаў крытычнае стаўленне: «Абвясчаюць: сем, семнаццаць, сорок дзве, шэсцьдзесят восем краін працуюць над праектам рэзалюцыі, – пісаў ён. – Працуюць тыдзень, два. Тры і больш. І вось часам пасля такой „напружанай працы“ выдаюць на-гара „выкідыша“ – адзін-два сказы, у лепшым выпадку два-тры абзацы, у якіх нічога канкрэтна не гаворыцца – адзначаецца, улічваецца. Рэкамендуецца. І пасля прыняцця такой рэзалюцыі пачынаюць выступаць і з усёй сур'ёзнасцю вітаць і віншаваць аўтараў, быццам яны гэтымі двума сказамі ашчаслівілі ўсё чалавецтва» [3, с. 128–129]. Разам з тым, пісьменнік дакладна заўважаў галоўную заканамернасць міжнародных адносін падчас халоднай вайны: «Рэзалюцыі складаліся з незвычайнай паспешлівасцю і гэтак жа хутка і адзінадушна прымаліся па тых пытаннях, па якіх прыходзілі да згоды дзве вялікія краіны – СССР і ЗША» [3, с. 129].

Чытаючы асабістыя ўражанні І. Шамякіна ад працы Генеральнай Асамблеі ААН, варта памятаць, што гэта погляд не прафесійнага дыпламата-чыноўніка, а чалавека творчага. Работа міжнародных арганізацый – вельмі складаны працэс, галоўнай мэтай якога з'яўляецца пошук кампрамісаў. І ён па сваім вызначэнні не можа быць хуткім. Большая частка

працы ў ААН ажыццяўляецца тымі органамі, дзейнасць якіх менш асвятляецца ў сродках масавай інфармацыі і якія мала знаёмыя шырокім колам насельніцтва, напрыклад Эканамічным і Сацыяльным Саветам ці рознымі ўпраўленнямі Сакратарыята ААН. Задача дыпламата – максімальна эфектыўна знаходзіць кампрамісы ў гэтай сістэме балансу сіл. У сваю чаргу, задача пісьменніка – вызначаць каштоўнасці, прыцягваць увагу грамадства да пэўных праблем.

Дзённікавыя запісы пачатку 1990-х гадоў таксама змяшчаюць шэраг назіранняў аб асаблівасцях працы беларускай дэлегацыі на сесіі Генеральнай Асамблеі ААН. Прыведзеныя факты дазваляюць прыадкрыць нефармальныя бакі работы беларускіх дыпламатаў, а таксама стасункі паміж прадстаўнікамі СССР, БССР і УССР. Некаторыя заўвагі насілі крытычны характар. Са скепісам І. Шамякін ацэньваў адзінадушнае галасаванне трох дэлегацый, якое, па яго сведчанні, часам прымала камічны характар: «Пры галасаванні нярэдка трэба было бегчы праз усю залу, пад уедлівыя ўсмешкі дэлегатаў іншых краін, да савецкай дэлегацыі – як галасаваць? За, супраць, устрымацца? Далёкаму ад дыпламатыі было няпроста разабрацца. А ўявіце, каб на другі дзень газеты распісалі, што беларуская дэлегацыя прагаласавала супрацьлегла саюзнай. Што было б! З'елі б і Кузьму (маецца на ўвазе міністр замежных спраў БССР. – Аўт.), і мяне!» [6, с. 37].

Крытычна згадваў пісьменнік і працэс падрыхтоўкі прамой на сесіі Генеральнай Асамблеі. У прыватнасці, ён успамінаў выпадак з рэдагаваннем тэксту выступлення старшыні агульнасаюзнай дэлегацыі: «Кісялёў раздаў нам тэкст прамовы Грамыкі: „Уважліва прачытайце і выкажыце свае заўвагі“. Мяне здзівіла гультайства памочнікаў: у прамове былі нават стылістычныя ляпы. Мідаўцы, работнік ЦК Чарнушчанка, былы дыпламат, маўчалі, хітруны, мы, наіўныя – пісьменнік, рэктар, журналіст – выкладваліся з самалюбівай надзеяй: паможам Грамыку. Кісялёў слухаў, нічога не аспрэчваў, загадваў сакратару: „Запісвай, запісвай“. А выступіў Грамыка, і мы, ашаломленыя, пачулі, што не папраўлена ніводная коска... Гэтак жа паўтаралася з выступленнем Кісялёва» [5, с. 269]. Разумеючы абурэнне літаратара як прафесіянальнага майстра слова, варта ўсё ж адзначыць, што гэты выпадак стаў яркім сведчаннем іншай з'явы – жорсткай дысцыпліны дыпламатычнага корпуса. Без узгаднення з «цэнтрам» і партыйнымі органамі ніводнае слова не магло быць папраўлена, бо нават нязначная, на першы погляд, замена аднаго слова са стылістычных меркаванняў магла пацягнуць за сабой ненаўмысную змену трактоўкі афіцыйнай пазіцыі дзяржавы.

На абароне міру

Яшчэ адным каналам, які дазваляў умацоўваць міжнародныя кантакты БССР, з'яўляліся беларускія аддзяленні агульнасавецкіх арганізацый руху прыхільнікаў міру. У пасляваенны перыяд аформіліся два грамадскія аб'яднанні такога кшталту: Беларускі рэспубліканскі камітэт абароны міру і Беларускае аддзяленне Савецкага фонду міру. Ужо ў першыя пасляваенныя гады І. Шамякін уключыўся ў іх работу. Напрыканцы жніўня 1949 года ён прыняў удзел у I Усесаюзнай канферэнцыі прыхільнікаў міру ў Маскве [15, с. 60]. Двума гадамі пазней ён удзельнічаў у рэспубліканскай канферэнцыі, на якой быў абраны ў склад Рэспубліканскага камітэта абароны міру ад Саюза пісьменнікаў БССР [15, с. 69]. Удзел у яго рабоце таксама дазваляў вязджаць за мяжу, усталёўваць міжнародныя кантакты, прадстаўляць рэспубліку на сусветнай арэне. Так, у 1956 годзе пісьменнік разам з А. Макаёнкам наведаў Фінляндыю [5, с. 252].

Беларускі рэспубліканскі камітэт абароны міру з моманту яго заснавання ўзначальвалі выключна пісьменнікі: Я. Колас, А. Куляшоў, І. Мележ, П. Панчанка. У русле гэтай традыцыі старшынёй камітэта ў 1987 годзе быў абраны І. Шамякін. Яго кіраванне прыпала на супярэчлівы час. З аднаго боку, менавіта тады пачалася новая, самая глыбокая «разрадка» міжнароднай напружанасці, якая выявілася ў прыпыненні гонкі ўзбраенняў паміж Злучанымі Штатамі і Савецкім Саюзам, у падпісанні Дагавора аб ліквідацыі ракет сярэдняй і малой далёкасці (1987), Дагавораў аб скарачэнні і абмежаванні стратэгічных наступальных узбраенняў (1991, 1993). Такая змена міжнароднага асяроддзя дазволіла актывізаваць кантакты беларускага камітэта з аналагічнымі замежнымі арганізацыямі; павялічылася колькасць замежных камандзіровак і замежных кантактаў прадстаўнікоў беларускай грамадскасці. Але на мяжы 1980–1990-х гадоў Савецкі Саюз увайшоў у стадыю глыбокага крызісу і ўрэшце рэшт спыніў сваё існаванне. Распаліся агульнасаюзныя сувязі, спынілася фінансаванне. Беларускі камітэт абароны міру з аддзялення агульнасавецкай арганізацыі пераўтварыўся ў самастойнае грамадскае аб'яднанне, якое ўжо не мела шырокага ўплыву на міжнароднай арэне і дастатковых матэрыяльных рэсурсаў на працяг дзейнасці ў папярэднім маштабе.

Сам І. Шамякін вельмі цяжка перажываў працэс распаду савецкай дзяржавы і дзейнасць камітэта ў новых умовах ён успрымаў з пэўным скепісам. Пасля сыходу з пасады галоўнага рэдактара выдавецтва «Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі» ў 1992 годзе пісьменнік пазначыў у дзённіку: «Што мне застаецца – Камітэт міру? Не грэе...» [5, с. 388].

У лютым 1995 года ён пакінуў пасаду старшыні, што фактычна і падвяло фінальную рысу пад яго ўдзелам у дыпламатыі Беларусі.

Такім чынам, дыпламатычная і грамадская дзейнасць І. Шамякіна дазваляе прасачыць асноўныя формы, у якіх ажыццяўляліся міжнародныя кантакты БССР. Па-першае, беларускія дыпламаты савецкага часу прадстаўлялі рэспубліку як асобнага члена міжнароднай супольнасці ў рамках міжнародных арганізацый, найперш ААН. Па-другое, пэўную ролю ў дыпламатычнай дзейнасці рэспублікі адыгрываў яе Вярхоўны Савет. Але актыўнасць гэтага дзяржаўнага інстытута зводзілася ў асноўным да сустрэч міжнародных дэлегацый і ратыфікацыі міжнародных пагадненняў. Вопыт І. Шамякіна паказвае, што пабываць за мяжой менавіта ў статусе парламентарыя яму дапамагло ўжо званне дэпутата Вярхоўнага Савета СССР. Па-трэцяе, міжнародныя кантакты прадстаўнікоў БССР ажыццяўляліся ў рамках дзейнасці грамадскіх аб'яднанняў – Беларускага таварыства дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі, а таксама Беларускага рэспубліканскага камітэта абароны міру. Письменнік прымаў актыўны ўдзел у дзейнасці абодвух аб'яднанняў, дзякуючы чаму ажыццявіў шэраг замежных камандзіровак. Апошні пункт паказвае, што ў рамках дыпламатыі БССР афіцыйная і «народная» дыпламатыя былі цесна звязаны: рэспубліканскае кіраўніцтва імкнулася гэтым кампенсаваць недахоп міжнародных кантактаў, зменшыць супярэчнасць паміж членствам у ААН і адсутнасцю афіцыйных дыпламатычных адносін з іншымі краінамі.

Прыкметна, што ва ўсіх асноўных формах дыпламатычнай актыўнасці І. Шамякін прымаў удзел, не будучы пры гэтым ні прафесійным дыпламатам, ні прафесійным чыноўнікам. Тым не менш галоўная каштоўнасць яго спадчыны заключаецца і ў тым, што ўспаміны письменніка дазваляюць часткова прыадкрыць «гісторыю паўсядзённасці» беларускай дыпламатыі, што амаль не адлюстравана ў афіцыйных дакументах. Выкарыстанне гэтых крыніц дазваляе прасачыць гісторыю станаўлення знешняй палітыкі Беларусі, рэканструяваць жыццё савецкага грамадства, лепш зразумець менталітэт чалавека таго часу.

Артыкул паступіў у рэдакцыю 30.03.2021 г.

[СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ]

1. Іван Шамякін. Летапісец эпохі: успаміны, інтэрв'ю, эсэ / [укладанне А. Шамякінай]. – Мінск: Мастацкая літаратура, 2010. – 381 с.
2. Іван Шамякін: вядомы і невядомы: успаміны, эсэ, аповесць / [укладальнік Т. Шамякіна]. – Мінск: Літаратура і Мастацтва, 2011. – 269 с.
3. Шамякін, І. Два месяцы ў Нью-Ёрку / І. Шамякін // Польша. – 1964. – № 4. – С. 112–133.
4. Шамякін, І. На зямлі, пра якую хочацца пісаць / І. Шамякін // Размова з чытачом / І. Шамякін. – Мінск, 1973. – С. 165–173.
5. Шамякін, І. Роздум на апошнім перагоне: Дзённікі 1980–1995 гадоў / І. Шамякін. – Мінск: Мастацкая літаратура, 1998. – 526 с.
6. Шамякін, І. Начныя ўспаміны / І. Шамякін // Польша. – 2002. – № 7/8. – С. 11–48.
7. Дні беларускай культуры і мастацтва ў Румыніі // Літаратура і мастацтва. – 1959. – 17 чэрв. – С. 1.
8. Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва (БДАМЛіМ). – Ф. 154. Воп. 1. Спр. 470.
9. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Ф. 968. Воп. 1. Спр. 653.
10. НАРБ. – Ф. 968. Воп. 1. Спр. 901.
11. БДАМЛіМ. – Ф. 154. Воп. 3. Спр. 163.
12. НАРБ. – Ф. 4п. Воп. 81. Спр. 2670.
13. НАРБ. – Ф. 4п. Воп. 81. Спр. 2559.
14. Аўласенка, І. Беларуская дыпламатыя вачыма письменнікаў / І. Аўласенка // Беларуская думка. – 2019. – № 11. – С. 48–54.
15. Мушынскі, М. Летапіс жыцця і творчасці Івана Пятровіча Шамякіна / М. Мушынскі. – Мінск: Беларуская навука, 2020. – 682 с.